

Etimoloxía asturiana ya etimoloxía romance: aportaciones mutues nun contestu de camudamientu metodolóxicu pendiente

Maria Reina Bastardas I Rufat, Eva Buchi, Ana María Cano González

► To cite this version:

Maria Reina Bastardas I Rufat, Eva Buchi, Ana María Cano González. Etimoloxía asturiana ya etimoloxía romance: aportaciones mutues nun contestu de camudamientu metodolóxicu pendiente. Lletres Asturianes, 2013, 108, pp.11-39. halshs-00816000v1

HAL Id: halshs-00816000

<https://shs.hal.science/halshs-00816000v1>

Submitted on 22 Apr 2013 (v1), last revised 26 Apr 2013 (v2)

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

Etimoloxía asturiana ya etimoloxía romance: aportaciones mutues nun contestu de camudamientu metodolóxicu pendiente

Maria Reina Bastardas i Rufat, Universitat de Barcelona,

Éva Buchi, ATILF (CNRS & Université de Lorraine) &

Ana María Cano González, Academia de la Llingua Asturiana & Universidá d'Uviéu

1. Entamu: el contestu de camudamientu metodolóxicu pendiente

El trabayu que presentamos trata sobre'l camudamientu que se ta dando nel ámbitu de la etimoloxía románica y, más en concreto, nel ámbitu de la etimoloxía panrománica¹. Persábese de magar delles décades que la obra panrománica cimera, el REW de Meyer-Lübke, merecía una revisión fonda. Por desgracia, dalgunos entamos nesti sen nun granaron.

En 2007, nel venticincoavu Conceyu Internacional de Llingüística y Filoloxía Romániques n'Innsbruck, una de nosotros presentó con Wolfgang Schweickard una comunicación titulada “À la recherche du protoroman: objectifs et méthodes du futur *Dictionnaire Étymologique Roman* (DÉRom)” (Buchi & Schweickard 2010) que pesllaba con un llamamientu xeneral a la collaboración. Agora bien, el proyeutu DÉRom nun s'enfotaba cencielamente nuna reactualización del REW colos materiales de los que se dispón güei (Schweickard 2010). El so oxetivu yera más bien el de poner en práutica la orientación metodolóxica anovadora encamentada por Jean-Pierre Chambon en dos publicaciones de recién (Chambon 2007; 2010), esto ye, l'aplicación a los romances d'un métodu que, por cuenta los bayurosos testimonios escritos del llatín, nun se camentaba de munchu interés pa la llingüística románica: la gramática comparada-reconstrucción. Una descripción d'esa téunica investigadora pue atopase nos manuales de llingüística histórica xeneral, por exemplu nel capítulu “Comparative reconstruction” de Hock (1986, 581-626), na seición “The Comparative Method (the Central Concept)” d'Anttila (1989, 229-263) o nel capítulu “The Comparative Method: Basic Procedures” de Fox (1995, 57-91).

¹ Ver Chambon 2007; 2010; en prensa c; Buchi & Schweickard 2008; 2009; 2010; 2011a; 2011b; en prensa; Andronache 2010; Buchi 2010b; 2012; en prensa a; Buchi, Chauveau, Gouvert & Greub 2010; Heidemeier 2011; Kramer 2011; Várvaro 2011a; 2011b; Schweickard 2012.

En cinco años, el proyeutu DÉRom viose favorecíu por un granible movimientu d'afiliación. Anguaño, aconceya a 53 llingüístes romanistes de doce países europeos, un informáticu y dos documentalistes.

La páxina web del DÉRom (<http://www.atilf.fr/DERom>) ufre delles informaciones sobre'l proyeutu: l'equipu, los acontecimientos d'agora y d'enantes, la nomenclatura de los artículos a redactar, la bibliografía, etc. Pero, sobre too, apurre un sofitu de publicación provisional pa los artículos redactados ya iguaos nos tres niveles de revisión (revisión per dominios llingüísticos, revisión xeneral y revisión cabera) aguardando'l so asoleyamientu nun volume en 2014. Pel momentu, doscientos artículos aproximao tán más o menos redactados y setenta puen baxase llibremente de la páxina web. Amás, trenta y ocho publicaciones al marxe del DÉRom perespliquen les premises teóriques y metodolóxiques del diccionariu y saquen beneficiu de los sos primeros resultaos², y varias otras publicaciones en relación con el DÉRom se estan preparando: por ejemplo, en ocasión del próximo Conceyu Internacional de Llingüística y Filoloxía Romániques, que se celebrará en juliol del 2013 en Nancy, se leerán quinze comunicaciones derromianas (ver páxina web <http://www.atilf.fr/DERom>, pestaña “Actualités et historique”).

Dende'l puntu de vista metodolóxicu, el DÉRom estrémase en forma nel paisaxe de la etimoloxía románica por cuenta la so orientación hacia la gramática comparada-reconstrucción. Si bien ye esi'l paradigma hexemónicu de la etimoloxía heriede de toles families llingüísticas del mundu, representa, sicasí, una novedá pa los romanistes. Reconstruyendo los sos étimos a partir de series de cognaos romances, esto ye d'unidaes lexicales emparentaes ente elles pola mor de la herencia común del protorromance, los redactores del DÉRom trabayen por un averamiento de la etimoloxía romance a la etimoloxía céltica, xermánica, eslava, indoeuropea, bantú, austronesia, etc., y, d'esta miente, al inxerimientu de la etimoloxía románica na llingüística xeneral (ver Buchi en prensa a).

² Alletsgruber en prensa; Andronache 2010; en prensa a; en prensa b; Bastardas i Rufat 2011; en prensa; Bastardas i Rufat & Buchi 2012; Bastardas i Rufat, Buchi & Cano González en prensa; Benarroch en prensa a; en prensa b; en prensa c; Buchi 2010a; 2010b; 2012; en prensa a; Buchi, Chauveau, Gouvert & Greub 2010; Buchi, González Martín, Mertens & Schlienger en procesu d'evaluación; Buchi & Reinhardt 2012; Buchi & Schweickard 2008; 2009; 2010; 2011a; 2011b; 2011c; en prensa; Buchi & Spiridonov 2012; Celac & Buchi 2011; Chambon 2011; en prensa b; en prensa c; Delorme 2011; Florescu 2009; 2012; en prensa; Heidemeier 2011; Kramer 2011; Schweickard 2010; 2012.

Una consecuencia práutica de la escoyeta en favor de la gramática comparada cinca a los significantes de los étimos del diccionariu: preséntense en notación fonolóxica y lleven asteriscu. Esti asteriscu nun indica que los étimos nun tean atestiguao (baxo la forma de correllatos) nel llatín escritu, sinón qu'aseñala, acordies col modelu de les práutiques de les demás families llingüístiques, que foron reconstruyíos pel métodu de la gramática comparada. Práutica tala ye chocante enforma pa los romanistes, inclusive hasta pa los mejor dispuestos, cuando s'enfrenten per primer vegada con un artículu del DÉRom. Xebrándose perclaramente de la tradición románica, el DÉRom ye responsable del “dépaysement épistémologique” (del “esllarigamientu epistemolóxicu”) del que fala Jean-Pierre Chambon (en prensa a).

Por razones fondes d'oposición a la nueva metodoloxía, pero quiciabes tamién por cuenta d'esti rasgu llamaderu de la cadarma superficial del diccionariu, dellos romanistes critiquen con munchu puxu la metodoloxía emplegada nel DÉRom. El futuru dirá cuál sedrá l'éxitu de la gramática comparada-reconstrucción nel ámbitu romance y si tamos o non énte un nuevu paradigma de la investigación en llingüística románica. Mentanto, intentaremos amosar no que sigue por qué nos paez interesante a nosotros.

Nesta conferencia vamos comentar namái dalgunes de les aportaciones mutues ente'l DÉRom y la etimografía de la llingua asturiana.

2. Aportaciones de la etimoloxía asturiana a la etimoloxía romance

2.0. Introducción

Por suerte, los estudios etimológicos del asturianu avanzaron enforma nes décades caberes gracies sobre too a les investigaciones de Xosé Lluis García Arias. Enantes de los sos trabayos, la obra cimera yera, primero, el *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana* (DCEC) de Joan Corominas y, llueu, el *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico* (DCECH) de Joan Corominas y José Antonio Pascual, evidentemente na so vertiente hispánica. Por suerte, García Arias punxo a disposición de la redaición del DÉRom el manuscritu del so *Diccionariu etimolóxicu de la llingua asturiana* (DELLA), del que tenemos dalgunos avances espublizaos pola Academia de la Llingua Asturiana col título de *Propuestes etimolóxiques* (García Arias 2000–2009). Ye xustamente'l fechu de que García Arias ponga a disposición de los redactores del DÉRom los artículos inéditos del DELIA lo que fai que l'asturianu sía

una de les llingües d'inxerimientu obligáu nos artículos del nuesu diccionariu. Anque tanto'l DELIA como les *Propuestes etimolóxiques* son obres de consulta obligada pa los redactores, hai que decatase de que ye nos artículos del DELIA onde ta la documentación histórica más completa sobre'l lema tratáu y, darréu d'ello, ye esta obra la que, de xuru, tenemos que manexar. El DELIA, d'otru llau, tien en cuenta la formación de les variedaes diatópicas de la llingua y los camudamientos semánticos producíos a lo llargo de la historia dende l'étimu propuestu.

La visión diacrónica del léxicu asturianu complétase con un diccionariu dialeutolóxicu, tamién de García Arias, el *Diccionario general de la lengua asturiana* (DGLA). Y arriendes d'ello, el diccionariu normativu de l'Academia de la Llingua Asturiana, *Diccionariu de la Llingua Asturiana* (DALIA). Estes tres obres, el diccionariu normativu del asturianu actual (DALIA), el diccionariu dialeutal (DGLA) y l'histórico-etimolóxicu (DELIA) son los tres encontros onde se sofita l'estudiu del léxicu asturianu.

2.1. Contribución a la reconstrucción d'étimos protorrománicos

Como yá se dixo, la metodoloxía del DÉRom afítase na reconstrucción. Esto ye, pártese de los lexemes románicos que se supón que tienen un orixe común, y verifícase si esto ye asina reconstruyendo, dende esos lexemes románicos, l'étimu del que proceden. Nesti procesu descártense, entós, les formes que responden a un cultismu, a un empréstamu interrománicu, a una anovación puntual idiorrománica o a otros procesos d'esti calter que nun dexen ufiertar una continuidá direuta ya ininterrumpida a partir del étimu.

Ye xustamente'l procesu inversu al que siguieren tradicionalmente los diccionarios etimolóxicos panrománicos o idiorrománicos. La tabla sinóptica que sigue (tabla 1) ilustra esti procesu con un par de exemplos: na primera fila ta'l casu de les designaciones del octavu mes del añu, agostu. Un diccionariu como'l DCECH recueye les formes romániques y, llueu, arreblagando sobre'l vacíu, atribúi-yos un étimu nuna forma llatino-clásica; una forma en nominativu, con *-s* final, con una vocal curtia, con un diptongu anicial, etc. Trátase d'una convención, —puen dicir dalgunos—, porque dende llueu cualquier romanista sabe que les formes romániques proceden d'una forma ensin diptongu, que'l sistema vocálicu del protorrománicu nun tien una oposición llarga/curtia, etc. Pero ye importante solliñar que nun se trata de que nel DÉRom empleguemos unes convenciones d'escritura distintes sinón que ye un métodu distintu; con tolo qu'esto trai arreyao conceptual y científicamente.

Étimos DÉRom	Étimos DELIA	Otros (DCECH, etc.)
Contribución a la reconstrucción d'étimos protorrománicos		
1) Reconstrucción d'étimos panrománicos		
*/a'gust-u/ s.m. «mois qui suit juillet et précède septembre» ast. <i>agostu</i> (dp. 1169 [<i>agosto</i>], DELIAMs; AriasPropuestes 1, 206; DGLA)	S.v. <i>agostu</i> : Del llat. AUGÜSTUS nome d'un mes n'honor del emperador <i>Octavio Augusto</i>	S.v. <i>agosto</i> : del lat. AUGÜSTUS <i>íd.</i> , nombre puesto en memoria del emperador Octavio Augusto. <i>1ª doc.</i> : 1192.
*/ɸe'brari-u/ s.m. «mois qui suit janvier et précède mars» ast. <i>febreru</i> (dp. 1250 [<i>febrero</i>], DELIAMs; DGLA)	S.v. <i>febreru</i> : Del nome del mes FEBR(U)ARIUS	S.v. <i>febrero</i> : descendiente semiculito del lat. FEBRUARIUS <i>íd.</i> <i>1ª doc.</i> : doc. de 1129.
2) Reconstrucción d'étimos con continuidá frayada		
2.1) Frayamientu semánticu		
*/leβ-a-/ IV. */le'β-a-re/ transitivu 'tresportar' ast. <i>llevar</i> (dp. 1145 [ms. 1295] [<i>lieue</i> subj. prés. 3], DELIAMs; DGLA)	S.v. <i>llevar</i> : Del llat. LEUĀRE 'levantar', 'elevar', 'alzar', 'despegar', 'remover una carga', 'allixerar' (EM s.v. <i>lēuis</i> ; OLD; ABF), verbu panrománicu (REW) ya panhispánicu (DEEH)	S.v. <i>llevar</i> : del lat. LĒVARE 'aliviar', 'levantar', 'desembarazar'; <i>1ª doc.</i> : orígenes del idioma (Glosas Emilianenses y Silenses, <i>Cid</i> , etc.).
*/'klam-a-/ I. */kla'm-a-re/ 'glayar' II. */kla'm-a-re/ 'apellar (pa llagnar l'atención)' ast. <i>llamar</i> (dp. 1255 [<i>llame</i> prés. 3], DELIAMs; DGLA) III. */kla'm-a-re/ 'proclamar' ast. <i>llamar</i> v.pron. (dp. 1296 [<i>lanan</i> prés. 6], DELIAMs) IV.1. */kla'm-a-re/ 'llamar (denomar)' ast. <i>llamar</i> (dp. 1232 [<i>lanan</i> prés. 6], DELIAMs; DGLA) IV.2. */kla'm-a-re/ reflexivu 'llamase, apellase' ast. <i>llamar</i> (DGLA; DELIAMs)	S.v. <i>llamar</i> : Del llat. CLAMARE (cfr. <i>clamar</i>), per vía popular, con resultaos fónicos acordies colo que ye d'aguardar pa CL- nel dominiu ástur (GHLA 4.4.8).	S.v. <i>llamar</i> : del lat. CLAMARE 'gritar', 'clamar', 'exclamar', a veces 'llamar'; <i>1ª doc.</i> : <i>clamare</i> , 2ª mitad del s. X, glosas de Silos; <i>llamar</i> , <i>Cid</i> .
2.2) Frayamientu por remorfoloxización		
*/plan't-agin-e/ I. */plan't-agin-e/ s.f. Sustantivu orixinal II. */plan't-agin-a/ s.f. Remorfoloxización ast. <i>llantaina</i> (dp. s. 17 [ms. 19 ^c s.], DELIAMs; LAsturianes 28, 83; AriasPropuestes 3, 89; DGLA) III. */plan't-agin-e/ s.m. Camudamientu de categoría ast. <i>llantén</i> «espèce de plante du genre <i>Plantago</i> à feuilles ovales et à longue hampe (<i>Plantago major</i> L.), grand plantain» (DELIAMs; LAsturianes 28, 83; Arias-Propuestes 3, 89; DGLA)	S.v. <i>llantén, el</i> : Del femenín llat. <i>plantāgo</i> , -inis 'llantén' (EM), panrománicu (REW) ya hispánicu (DEEH; DCECH s.v. <i>planta</i>). Dende l'acusativu PLANTAGINE > * <i>llantaine</i> xustifíquense dos tendencies nidiés nel idioma: a) perda de la vocal palatal final, d'u sigue'l resultáu <i>llantén</i> ; los resultaos en -l nun son sinón niciu del tracamundiú -n, -l como los que vemos n'exemplos en -ín, -il (GHLA 242); b) Percarauterización del xéneru col pasu de -E → -a, d'u surde l'actual <i>llantaina</i> (GHLA §3.1.1.2; 3.3.2; 3.3.7.1; 4.5.8). [S.v. <i>llantaina</i> : pa la etimoloxía empobina a <i>llantén</i>]	S.v. <i>planta</i> : DERIV. <i>llantén</i> [Nebr.], de <i>PLANTĀGO</i> , -AGÍNIS, <i>íd.</i> , derivado de <i>PLANTA</i> 'planta del pie', probablemente por comparación de las largas hojas del llantén menor, caracterizadas por sus cinco nervios, que se compararon con los cinco dedos y nervaduras correspondientes del pie humano
2.3) Frayamientu acordies col xéneru		

*/'pɔnt-e/ I. */'pɔnt-e/ masc. orixinal II. */'pɔnt-e/ femenín (fasteres llaterales y aisllaes) ast. ponte (dp. 912 [ms. 12 ^e s.], DELIAMs; DGLA) III. */'pɔnt-e/ masc. anovador	S.v. <i>ponte, la</i> : Del masc. llat. PÓNS, PONTIS ‘ponte’, ‘pasera’ (EM; OLD s. v. pons, pontis), panrománicu (REW s. v. pons pōnte) ya panhispánicu (DEEH; DCECH s.v. puente). [...] L’ast. nun amuesa nos documentos consultaos l’apaición d’un continuador masculín del llat. PONTEM.	S.v. <i>puente</i> : del lat. PONS, PÓNTIS, <i>íd.</i> 1 ^a doc.: orígenes (doc. de 1043, Oelschl.; <i>Cid</i> , etc.)
*/'sal-e/ I. */'sal-e/ masc. orixinal II. */'sal-e/ femenín anovador ast. sal (dp. 1291, DELIAMs; DGLA) III. */'sal-e/ masc. restauráu ast. sal (dp. 914/924, DELIAMs; DGLA)	S.v. <i>sal, el/la</i> : el sal [Rs. Cñ. Ac. Ll. Sd. Qu. Tb. Sm. Md. Bab. PSil. Gr. Pr. Tox. Oc. /Mánt/. Arm. Llomb]. ////la sal [Lln. Pa. Bi. Llv. Sb. JH]. ////el/la sal [Pr]. Del masc. y neutru llat. SĀL SĀLIS ‘sal’ (EM), panrománicu (REW) ya panhispánicu (DEEH). La documentación medieval del dominiu ástur amuesa posibilidaes destremaes de xéneru.	S.v. <i>sal</i> : del lat. SAL, SALIS, <i>íd.</i> 1 ^a doc.: Berceo.
*/'lakt-e/ I. */'lakt-e/ neutru II. */'lakt-e/ masculín ast. occid. lleche (DGLA; DELIAMs) III. */'lakt-e/ femenín ast. orient. lleche (dp. 1253 [leche], DELIAMs; DGLA)	S.v. <i>lleche, el/la</i> : ////el [Tb. Sm. Md. PSil. Gr. Sl. Vd. Oc. Tox. Eo]. ////la [Cb. Cg. Ac. Llg. Sb. Tox. Mar. JH. R]. D’una variante masculina LACTE iguada del neutru llat. lac, lactis ‘lleche’ (EM), con continuadores panrománicos (REW) ya panhispánicos (DEEH). Los términos asturianos combínense, xeneralmente, con art. <i>el</i> nel occidente y con <i>la</i> nel centro-oriente [...]	S.v. <i>leche</i> : del lat. vg. LACTE (lat. cl. LAC, LACTIS) <i>íd.</i> 1 ^a doc.: <i>leiche</i> , doc. de 1129, (Oelschl.); <i>leche</i> , Berceo, etc.

Tabla 1: Aportaciones de la etimoloxía asturiana a la etimoloxía romance

El sistema tradicional demuestra nidiamente la so insuficiencia cuando los que lu prautiquen vense obligaos a separtase d’él: si daquién emplega un métodu científicu, ésti tendría que ser válidu pa poder aplicalu a tolos casos que tien qu’esplicar. Y, pal métodu tradicional, esto nun ye asina. Si miren la fila segunda de la tabla 1, onde se conseñen los étimos pa les designaciones del segundu mes del añu, febreru, verán que mentanto Corominas y Pascual in DCECH se ciñen a un étimu del llatín clásicu FEBRUARIUS, equí ensin indicación de la cantidá vocálica, García Arias in DELIA decidióse por FEBR(U)ARIUS, cola -u- ente paréntesis, indicando asina que les formes romániques, nesti casu asturianes, nun obedecen a un étimu con -u- sinón a un étimu ensin ella. En tou casu, la escritura del étimu de García Arias amuesa qu’esti llingüista ye consciente del fechu de que la escritura tradicional de los étimos nun abasta.

Si se observan los dos étimos correspondientes del DÉRom se comprueba, dexando a un llau la “vistidura esterna” en forma de notación fonolóxica, qu’estos étimos son los que se puen ufiertar reconstruyendo a partir de la forma asturiana (señalada tamién nel cuadru) y los sos conxéneres románicos. No hai nin que decir que nel DÉRom les formes asturianes contribuyen, n’igualdá xunto colos otros 19 romances, a la reconstrucción del étimu.

El métodu anovador que proponemos permite perpasar les insuficiencias que mencionábemos y non solo esto: permite acompañar la historia de la pallabra enllenando'l vacíu del que falábemos enantes y facer realidá la fórmula ya clásica de la “etimoloxía como historia de la pallabra” y pescanciendo la pallabra nel so sen más plenu como signu llingüísticu; col so significante, el so significáu y la so microsyntax. Esto pue alvertise sobre manera colos exemplos que siguen na tabla 1, xebraos en tres apartaos baxo l'epígrafe 2) “Reconstrucción d'étimos con continuidá frayada”.

Efeutivamente, pal DÉRom afítose una llista d'étimos que se suponén panrománicos o quasi panrománicos basada en Fischer (1969). La investigación llevada a terminu tuvo como resultáu que, anque dellos d'estos étimos como los mentaos primero son daveres panrománicos (o casi, teniendo en cuenta que'l DÉRom afitó una llista de 20 llingües romániques), n'otros pervése una frayadura. En dellos casos trátase d'una frayadura sofitada en fechos de fonética histórica, yá que la investigación etimoloxica llevó a proponer, pa lo que se suponía un étimu únicu, dos étimos xebraos en dos artículos separaos: */as'kult-a-/ versus */es'kult-a-/ o */a'pril-e/ (con siguidor asturianu) versus */a'pril-i-u/, presente namái en dalgunes zonas; o a formular étimos “bicéfalos”: */'ɸen-u/ ~ */ɸen-u/ o */kas'tani-a/ ~ */kas'tini-a/, los dos primeros con continuidá asturiana (aunque la de */'ɸen-u/ mui llendada), frente a los dos segundos, d'estensión mermada.

Quiciabes son estos étimos con frayamientos los que nos dexen alvertir mejor la vida de la pallabra, porque la reconstrucción desanubre aspeutos del protorromance que pasaron inalvertíos por cuenta del “grafocentrismu” del que fala Jean-Pierre Chambon (2010: 63 y 68) pa la etimoloxía románica.

Nel apartáu 2 de la tabla 1 hai dellos tipos d'étimos con una continuidá frayada. Los primeros, baxo 2.1., son los que presenten una frayadura semántica. Nel casu del artículo */lɛβ-a-/ la redactora, Anne-Marie Guiraud, xebró l'artículu en cuatro apartaos acordies col so significáu (respetivamente, “quitar”, “tomar”, “levantar” y “tresportar”), determinando que toos ellos s'inixeran en fases distintes del protorromance. Como se pue ver nel cuadru, l'asturianu ta representáu namái en IV ‘tresportar’, indicándose nel comentariu del artículo que ye una anovación tardía del protorromance ibéricu (“En revanche, le sens « transporter » (IV.), attesté en espagnol,

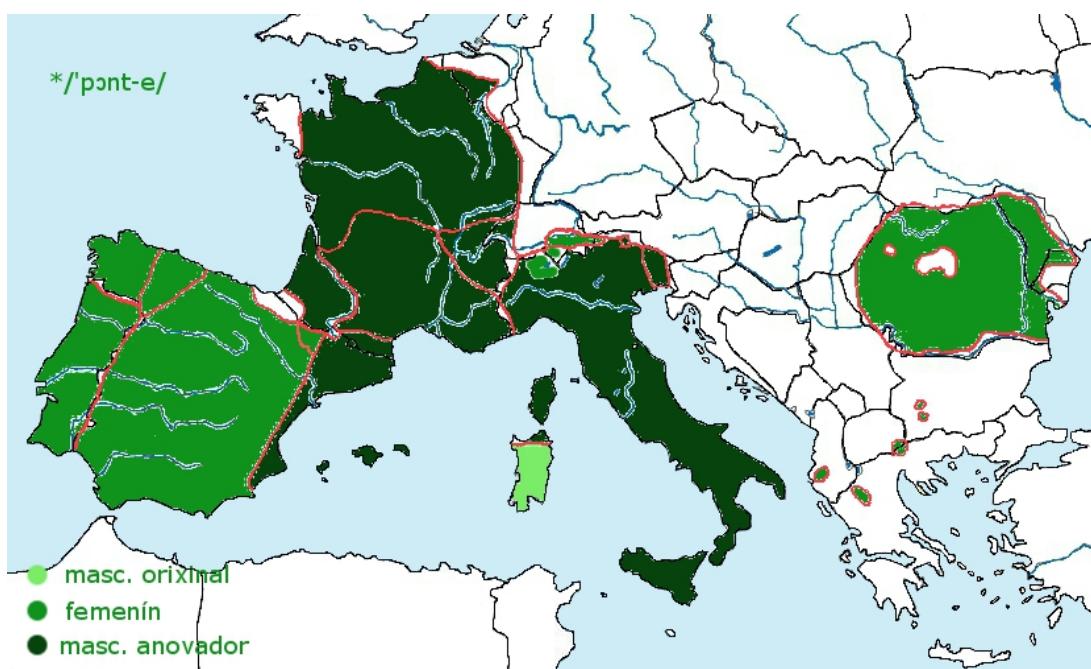
asturien et galégo-portugais, se dénonce comme une innovation tardive du protoroman régional d'Ibérie"). Los otros, presentes yá sía en rumanu y/o en sardu, revélense como significaos presentes nel protorrománicu más antiguu, anterior a la separación de los protorrománicos d'estes fasteres. Esta reconstrucción del significáu supera la de los diccionarios tradicionales (ver Buchi 2012) qu'enumberen, ensin más, los diversos significaos del llatín LEUARE, hasta inclusive dellos de los que nun se tresmitieron a los romances (por poner un casu ‘allixerar’). Nel DÉRom el llatín emplégase sólo “a posteriori” y equí vemos como la documentación llatina (o la falta d'ella) contribuí a confirmar la hipótesis fecha a partir de la reconstrucción: el significáu del protorrománicu hispánicu nun ta atestiguáu en llatín (colo que, amás, constátase qu'enumberar los significaos del llatín pa esplicar la etimoloxía hispánica nun abasta). Nestos casos (ver tamién el casu del exemplu */'klam-a-/), ye mui afechisca la detallada descripción semántica que se fai nel DELIA del léxicu asturianu.

Otres vegaes, la frayadura del protorromance tien aniciu n'aspeutos de morfoloxía. Inxerimos na tabla 1 un casu onde l'asturianu tien un interés particular. El sustantivu */plan't-agin-e/, en 2.2. Trátase orixinariamente d'un femenín (baxo I. romanu na cadarma del artículu), con una continuidá namái n'italianu. El protorromance fizó anovaciones en dos senes: una primera nel sen de variar la forma del étimu p'adautalu al xéneru femenín (baxo II. de la cadarma del artículu); esta anovación ta presente tamién en rumanu, lo que lleva a proponer la so anterioridá. Otra anovación alternativa foi camudar la categoría gramatical de la pallabra al masculín, más acordies cola so forma (baxo III. de la cadarma del artículu); esta anovación, anque perespardida, revélase como más seronda, llueu del sieglu III, porque nun algama a la Dacia. L'asturianu tien l'interés d'amosar les dos anovaciones como esplica García Arias in DELIA acertadamente nel so comentariu etimolóxicu (segunda columna), que de xuru inspiraría al redactor románicu. Obsérvese l'enclín a la “etimoloxía remota” del DCECH (3ª columna), qu'esplica l'orixe etimolóxicu de la pallabra llatina (inclusive influyendo esti enclín na cadarma del diccionariu; *llantén* allúgase s.v. *planta*).

Veamos a lo cabero unos últimos exemplos de frayadura acordies col xéneru. Ver en 2.3. los casos de */sal-e/, */pɔnt-e/ (y */lakt-e/ que se comentará llueu).

Nestos casos trátase de sustantivos con una continuidá románica qu'alterna ente'l xéneru masculín y el femenín. La reconstrucción permitió nellos (cada casu ye daqué

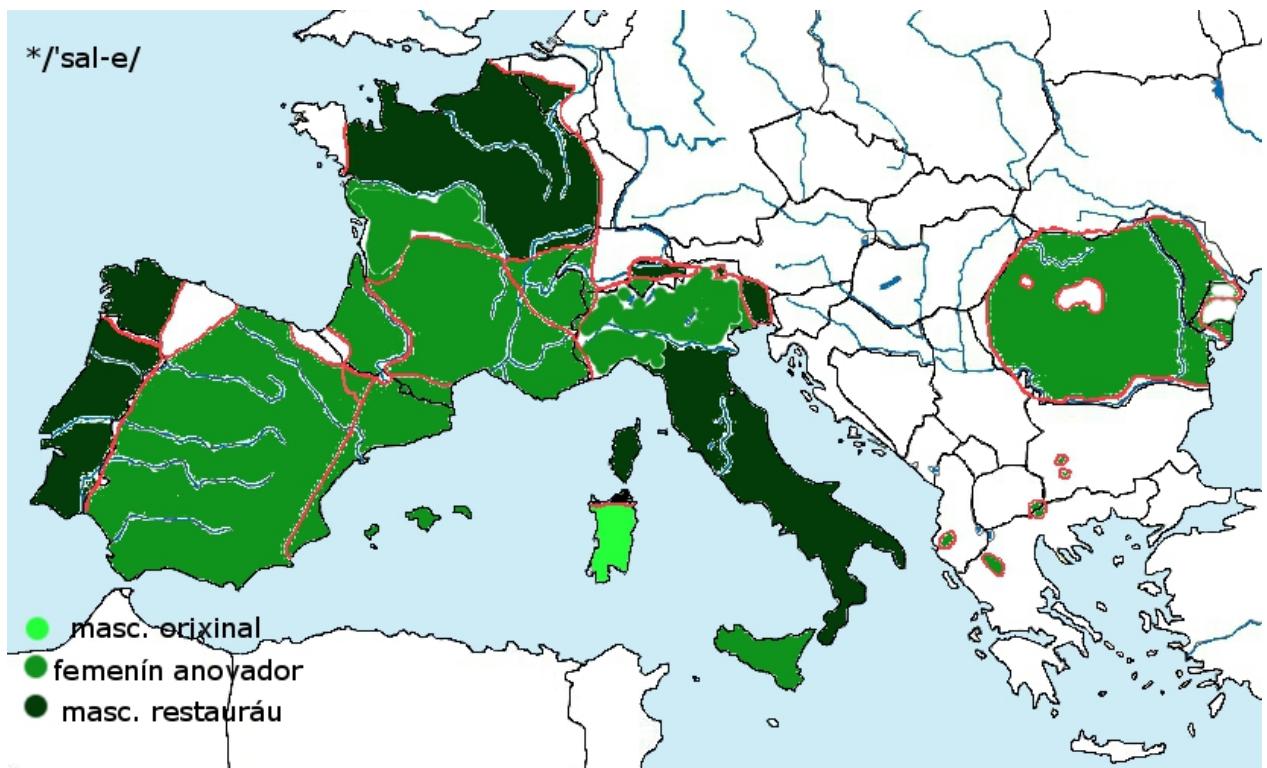
distintu y invitámos a los lectores a leer l'artículu completu col so comentariu na web del DÉRom) afitar la cronoloxía d'estes distintes fases y revelar por exemplu que, anque'l continuador de */'pont-e/ sía masculín en sardu y francés (por poner un casu) trátase de masculinos diacronicamente distintos porque unu remóntase al protorromance orixinal primitivu y l'otru a una anovación muncho posterior del protorrománicu central (ver mapa 1). Finalmente la filoloxía dirános que, pal español, *ponte* masculín ye una anovación idiorromance moderna (sieglu diecisiete) y, acordies con ello, yá que nun ye del protorromance, queda xebrada en nota.

Mapa 1: Repartición por géneros de los continuadores romances de */'pont-e/

Nestos casos, los comentarios etimológicos del DELLA pal asturianu contribúin enforma al entendimientu d'estos fenómenos del protorromance. Alviértase que pa *ponte* incluíse'l comentario de que l'asturianu, acordies cola documentación manexada, nunca presentó'l xéneru masculín.

Pal casu de */'sal-e/ l'asturianu ye particularmente interesante, porque se trata de la única llingua romance onde conviven los dos xéneros y ye nesta fastera una amuesa viva de la llende y la vacilación ente les dos tendencies (ver mapa 2).

Mapa 2: Repartición por géneros de los continuadores romances de */'sal-e/

2.2. Datación filolóxica del léxicu asturianu nel contestu iberorromance

Enantes d'analizar les aportaciones de la etimoloxía asturiana a la etimoloxía romance dientro d'esti apartáu, cuidamos que convendría nun escaecer que facer la etimoloxía d'un lexema hereditariu ye facer la etimoloxía d'un lexema qu'esistió "siempres" (esto ye, dende la esistencia de la protollingua). Darréu d'ello, y partiendo d'esta premisa, podríemos entruganos qué sentiu tien la datación de los lexemes hereditarios nes obres etimolóxiques. La rempuesta, como ye sabío, ye que les dataciones son ún de los peggollos onde s'afita la investigación etimolóxica, xunto a la fonética histórica, la semántica, la dialeutoloxía, etc. Un lexema conseñáu dende la domina medieval tien menos posibilidaes qu'otru que nun lo tea naquella dómina, de ser una creación romance dientro de la propia llingua o de ser un empréstamu o un calcu d'otra³. Poro, la gueta de les primeres documentaciones forma parte, ensin dulda denguna, de la investigación etimolóxica. Lóxicamente estes primeres documentaciones nun les podemos establecer si nun cuntamos con ediciones afayadices y asequibles de la documentación medieval. Nel nuesu casu, el de la llingua asturiana, la documentación medieval del vieyu dominiu llingüísticu ástur ye antigua y bayurosa y ta editada la más

³ Pa les tres clases etimolóxiques posibles (léxicu hereditariu, empréstamos y calcos, creaciones internas, cf. Buchi en prensa b: 4).

d'ella, tanto la que cinca a la fastera al norte del cordal como la de la que s'alluga al sur (toos podemos facer alcordanza de les ediciones de la documentación de monesterios como los de Courias, Corniana o Balmonte; San Pelayo, San Vicente, Santa María de la Vega o Nava; Carrizo o Sahagún; de la Catedral d'Uviéu o de la de Lleón; de los conceyos d'Uviéu o Avilés, etc.), magar que non siempres lo tea, ye verdá, col procuru qu'a los filólogos y llingüistes mos pruyiría. Esa falta de procuru en dellos casos ye lo que llevó a l'Academia de la Llingua Asturiana a tomar el determiní de la creación de la Coleición Fontes de la Llingua Asturiana, de la que tenemos nestos momentos nueve volúmenes editaos con gran procuru filolóxicu, esto ye, respetando vierbu a vierbu el conteníu de los manuscritos correspondientes. Con too, n'Asturies gociamos d'un ciertu privilexu darréu que tenemos bien a la vera archivos de gran valir, como'l del Monasteriu de San Pelayo o'l de la catedral uvieína onde podemos consultar direutamente los manuscritos de una parte valoratible de la nuesa documentación. Arriendes d'ello, l'accesibilitá a les fontes medievales, no que cinca al DÉRom, tenémosla gracies a la base de datos del DELIA, que'l so autor, García Arias, pon a disposición de los redactores de los artículos del citáu diccionariu panrománicu. Y ello ye importantísimo porque la investigación etimolóxica avanza venceyada siempre a la investigación filolóxica.

D'otru llau, cuando falamos de dataciones, referímosnos en realidá a la datación filolóxica, non a la datación del léxicu ensin más. Y l'axetivu *filolóxica* ye nesti sintagma pertinente dafechu. Tenemos que ser conscientes de que cuando fixamos la primer datación d'un lexema tamos refiriéndonos a una documentación filolóxica, en sí mesma siempre provisional. Y ye siempre provisional porque dende'l puntu de vista llingüísticu hai continuidá ininterrumpida dende'l protorromance hasta l'asturianu. D'ehí que lo correuto seja emplegar formulaciones del tipu «documentáu a partir de... / dende... ». Eses primeres dataciones filolóxiques han ser lo más precises posibles, no que cinca a la fecha, a la fonte onde se conseña, a la categoría gramatical, al so significante y al so significáu (pa lo que se fai dacuando necesariu'l contestu nel qu'apaez). Nesti sen, espresiones como dalgunes de les del DCECH que citamos darréu resulten insuficientes y puen llevar a confusión: Pa *febrero*: 1ª doc.: doc. de 1129; pa *agosto*: 1ª doc.: 1192; pa *barba*: 1ª doc.: Orígenes (*Cid*, etc.); pa *dormir*: 1ª doc.: Orígenes del idioma (*Cid*, etc.); o n'otros casos 1ª doc.: Orígenes del idioma, ensin más precisión.

El DELIA, nesti casu, otra vuelta ta más averáu a los principios del DÉRom (ver tabla 2) porque (a) ufierta siempres la fecha, el significante y la fonte; y (b) porque al ufiertar el contextu u s'atopa l'exemplu podemos deducir, al marxe de que s'esplicite o non nel comentariu, la significación o cuestiones morfolóxiques d'interés (ver, nesti sen, la documentación medieval del artículo *lleche* del DELIA, que reproducimos baxo 3).

Datación filolóxica del léxicu asturianu nel contestu iberromance		
1) Fecha del desaniciamientu de lexemes de la llingua antigua		
*/mon't-ani-a/ aast. <i>montaña</i> (1288 [montanna] – 1496; DELIAMS)	S.v. <i>montaña, la</i> : Términu que conocemos pela documentación medieval [...] Del llat. *MONTĀNEA femenín del axetivu *montaneus fechu sol axetivu llat. <i>montanus</i> (EM) ‘rellativu al monte’, ‘con muchos montes’ (ABF), responsable del ast. <i>montán</i> (cfr.).	S.v. <i>monte</i> : DERIV. <i>montaña</i> [Cid], del lat. vg. *MONTANĒA (pl. n. de un adjetivo *MONTANEUS, del cual deriva el <i>montaniosus</i> documentado en agrimensores latinos)
2) L'asturianu ufierta dataciones anteriores a les de les otres llingües romances de la Península Ibérica		
Étimu DÉRom	DÉRom documentación asturiana	DÉRom documentación otres llingües ibéricas
*/a'gust-u/	ast. <i>agostu</i> (dp. 1169 [agosto], DELIAMS; AriasPropuestes 1, 206; DGLA)	cat. <i>agost</i> (dp. fin 13º s., DECat 1, 72; DCVB), esp. <i>agosto</i> (dp. 1192, DEM; Kasten/Cody; DCECH 1, 74; DME), gal./port. <i>agosto</i> (dp. 1242/1252, DDGM; Buschmann; DRAG ₁ ; DELP ₃ ; Houaiss ₂ ; CunhaVocabulário ₂)
*/dɛke/	ast. <i>diez</i> (dp. 1145 [ms. 1295], DELIAMS; DGLA; ALPI 70)	cat. <i>deu</i> (dp. av. 1315, DCVB; DECat 3, 104-107; ALPI 70), esp. <i>diez</i> (dp. 1254/1270, Montgomery-Mateo 52; Kasten/Cody; DCECH 2, 493-494; DME; ALPI 70), gal./port. <i>dez</i> (dp. 1255, DELP ₃ ; DDGM; Buschmann; DRAG ₁ ; CunhaVocabulário ₂ ; Houaiss ₂ ; ALPI 70)
*/dɛnt-e/	ast. <i>diente</i> (dp. 1145 [dientes pl.; ms. 1295], DELIAMS; DGLA)	cat. <i>dent</i> f./m. (dp. 13º s., DECat 3, 64; MollSuplement n° 1142; DCVB), esp. <i>diente</i> m. (dp. ca 1196, CORDE; Kasten/Cody; DCECH 2, 491-492; DME; Kasten/Nitti), gal./port. <i>dente</i> (dp. 1264/1284, TMILG; DDGM; Buschmann; DRAG ₁ ; DELP ₃ ; Houaiss ₂ ; CunhaVocabulário ₂)
*/fɛ'bərəri-u/	ast. <i>febreru</i> (dp. 1250 [febrero], DELIAMS; DGLA)	cat. <i>febrer</i> (dp. ca 1330, DECat 3, 922; DCVB), esp. <i>hebrero</i> (1252 – 1627, DME; CORDE; DCECH 2, 877), gal./port. <i>fevereiro</i> (dp. 1253/1254 [feuerero], DDGM; Buschmann; DRAG ₁ ; DELP ₃ ; Houaiss ₂ ; CunhaVocabulário ₂)

*/part-e/	ast. <i>parte</i> (dp. 1145 [ms. 1295], DELIAMs; DGLA)	cat. <i>part</i> (dp. 1211, DCVB; MollSuplement n° 2476; DECat 6, 308-313), esp. <i>parte</i> (dp. 1148, CORDE; Kasten/Cody; DCECH 4, 414-415; DME; Kasten/Nitti), gal./port. <i>parte</i> (dp. 1209, LegesConsuetudines 1, 889 = DDGM; DRAG ₁ ; DELP ₃ ; Houaiss ₂ ; CunhaVocabulário ₂)
Correición a una práutica lexicográfica peligrosa: les dataciones ‘pancastellanizantes’		
DÉRom		DCECH
*/kul-u/ esp. <i>culo</i> (dp. 1141, CORDE; Kasten/Cody; DCECH 2, 287; DME), ast. <i>culu</i> (dp. 1155 [<i>culo</i>], DELIAMs; AriasPropuestas 3, 182; DGLA)	S.v. <i>culo</i> : del lat. CŪLUS ‘íd.’ 1 ^a doc.: orígenes del idioma (1155, <i>Fuero de Avilés</i> , Oelschl.; etc.). Secundariamente, en Asturias ‘el ojo de la aguja’ (V). DERIV. <i>Culada</i> . <i>Culas</i> . <i>Culapa</i> ‘especie de troglodita, de color negro en el lomo y blanco en el vientre’ ast. (V).	
*/kasi-u/ esp. <i>queso</i> (dp. 980, DCECH 4, 721; DME; Kasten/Nitti), ast. <i>quesu</i> (dp. 927 [ms. 12º s.]; <i>queso</i>], DELIAMs; DGLA)		S.v. <i>queso</i> : del lat. CASEUS ‘id.’ 1 ^a doc.: <i>kayso</i> , doc. leonés de 955.
*/klam-a/		S.v. <i>llamar</i> : del lat. CLAMARE ‘gritar’, ‘clamar’, ‘exclamar’, a veces ‘llamar’. 1 ^a doc.: <i>clamare</i> , 2 ^a mitad del s.X, glosas de Silos; <i>llamar</i> , <i>Cid</i> . <i>Clamar</i> es la forma normal en Berceo (p. ej. 892c, 908d), <i>Auto de los Reyes Magos</i> , <i>Fuero de Avilés</i> y algún otro texto arcaico.

Tabla 2: Datación filolóxica del léxicu asturianu

2.2.1. Fecha del desaniciamientu de lexemes de la llingua antigua

Si non siempres los diccionarios o les obres etimolóxiques ponen procura n'ufrir les primeres documentaciones, menos entá lo ponen n'apurrir la cabera documentación cuando se trata d'un lexema que nun vivió más allá de la llingua antigua. Y equí, una vegada más, los materiales y la redacción de los artículos del DELIA son de gran valir pa tratar axustadamente esti aspeutu.

Fixémonos nel artículu */mon't-ani-a/ (ver tabla 2): el DÉRom fixa'l términu dientro de les llendes de la dómina medieval, ufiertando la primera y la cabera datación (aast.

montaña (1288 [*montanna*] – 1496; DELIAMs)⁴, lóxicamente a partir de los datos ufríos pol DELIA, onde la entrada va siguida d'un significativu asteriscu (*montaña, la**) y del comentariu «Términu que conocemos pela documentación medieval». Al fechu de que güei la dialeutoloxía nun ufre exemplos del emplegu d'esti términu (Ø DGLA) ha amestase'l dueitu comentariu de Garcia Arias in DELIA que compartimos dafechu:

«Güei l'usu n'ast. del términu *montaña* ‘elevación, monte’ paez responder a un castellanismu anque ye verdá que la voz ta asitiada de vieyo na nuesa documentación y alita en toponimia (TA 62). La documentación medieval danos anuncia del usu axetivu y nominal anque la insuficiencia gráfica nun dexa precisalo como prestaría. La documentación medieval, anque los nuesos datos ufríos nun la agoten, amuesa curtiós resultaos y la documentación medieval de 1496 ta en documentu iguáu en castellán lo que nos empobina más nel sen de considerar que yá na Edá Media nun tendría puxu'l términu *montaña* ente nós. Ye verdá que llueu apaez nel sieglu XVII pero namái curtiamente nun poema d'Antón de Marirreguera onde refugar los castellanismos nun ye la so norma, lo que tamién podría ser niciu de ser préstamu castellán modernamente ente nós, como ensin dulda lo ye tamién que na nuesa lliteratura entame a ser frecuente de magar lo cabero del sieglu XIX».

2.2.2. L'asturianu ufierta dataciones anteriores a les de les otros llingües romances de la Península Ibérica

L'inxerimientu de los artículos del DELIA nel DÉRom permítenos poder facer una comparanza rápida y granible ente los datos de les distintes llingües remanaes y decatanos, darréu d'ello, d'otres cuestiones d'interés. Asina, y siguiendo coles primeres dataciones filolóxiques, el DÉRom pon a les claras que, de los 70 artículos redactaos, en cinco (daqué más del siete por centu), les dataciones del asturianu son anteriores a les de los otros romances hispánicos, talo que se pue ver na tabla 2 baxo 2):

- Pa */a'gust-u/ la primer datación filolóxica del asturianu ye del añu 1169, mentanto que la del español ye de 1192, la del gallego-portugués de 1242/1252 y la del catalán de los caberos años del sieglu XIII.

⁴ El DÉRom nun tien en cuenta otros dataciones anteriores, nin del lexema en testos llatinos o llatinizantes nin documentaciones indireutes pente medies de la toponimia.

- Pa */dɛke/, el primer rexistru conséñase nel *Fueru d'Uviéu* del añu 1145, tresmitiu en copia de 1295, mentanto que pal español tenemos qu'aguardar al añu 1254/1270; pal gallego-portugués, a 1255; y pal catalán, a antes de 1315.
- Pa */dɛnt-e/, la primera documentación apruz nel *Fueru d'Uviéu* (dp. 1145 [dientes pl.; ms. 1295]), n'español nun lo fai fasta aproximadamente 1196, en gallego-portugués fasta 1264/1284 y en catalán fasta'l sieglu XIII.
- Pa */fɛlβrari-u/, el continuador asturianu rexístrase dende 1250, mentanto que l'español failo dende 1252 , el gallego-portugués dende 1253/1254 y el catalán dende aproximadamente 1330.
- Pa */part-e/, la primera datación del asturianu ye de 1145 [ms. 1295], mentanto que la del español ye de 1148; la del gallego-portugués, 1209; y la del catalán, 1211.

2.3. *Correición a una práutica lexicográfica peligrosa: les dataciones ‘pancastellanizantes’*

Otra importante ventaya de la participación asturiana, al mayor altor de competencia, nel DÉRom ye la d'intentar poner un poco d'orde nes fontes emplegaes en determinaes obres de la lexicografía hispánica, que con un enfotu ‘pancastellanizante’ empleguen dacuando fontes asturianes pa fixar les primeres dataciones o como documentación histórica o incluso moderna del español. Ye lo qu'asocede, por exemplu, en dellos casos nel DCECH col *Fueru d'Avilés*⁵ o cola coleición de documentos editaos y estudiaos por Staaff en 1907 (ha tenese en cuenta que l'índiz cronolóxicu de fontes castellanes –páxs. LXVII-LXVIII– inxer fontes asturianes como Rato y Vigón, amás del yá citáu Fueru d'Avilés), error repitíu llueu n'obres posteriores que copien ensin más procuru los datos ufiertaos por el DCECH.

Nel mesmu sen, nel diccionariu del español medieval de Lloyd A. Kasten y Florian J. Cody (1946) afáyase tamién ente les fontes emplegaes, col número 60, el *Fueru de Zamora*.

⁵ El *Fueru d'Avilés*, por exemplu, conséñase como primera documentación castellana a lo menos pa: *autor, azumbre, barato, basura, calumnia, calle, censo, condesar, contendor, cualque, culo, dedo, denostar, denuesto, descalzo, directo, estable, fuego, fulano, manceba, manteca, matador, niño, pesquisa, portaje, pregonero, queda, redimir, romeo, talento, tercio, tiempo, trabar, tregua y vaina*.

Un casu bien llamaderu ye'l del *Diccionario medieval español* de Martín Alonso (1986). Especialmente significativa ye la so *Introducción a la lexicografía medieval* (páxs. IX-LVII) onde se dedica un apartáu a la *Gramática y léxico de Mio Cid y el Fuero de Avilés*, señalando qu'esti últimu «otorgado por Alfonso VII en 1155, se consideró mucho tiempo como el más antiguo documento escrito en nuestro romance» (páx. XXVIII). Arriendes d'ello, ente los autores y obres que cita como autoridaes (páxs. LIX-LXXII) atópense, ente otros, el *Cartulario del Monasterio de Cornellana* editado por A.C. Floriano Cumbreño, el *Cartulario de San Vicente de Oviedo*, la *Colección histórico-diplomática del Ayuntamiento de Oviedo*, los documentos editaos por Staaff (1907), el *Fueru d'Avilés*, el *Fueru de Zamora*, etc.

3. Posibles aportaciones del DÉRom a la etimoloxía asturiana

Si ye claro, como venimos de ver, evidenciar les ufiertes de la etimoloxía asturiana, y más en particular de la pergranible obra de Xosé Lluis García Arias, inclusive'l so *Diccionariu etimolóxicu de la Llingua Asturiana* (DELLA) en preparación, pa la etimoloxía romance, lo contrario nun ye nada fácil. N'efeutu, el DELLA representa'l modelu más perfechu de tolos diccionarios etimolóxicos monollingües del dominiu romance y nun se ve con facilidá cómo'l DÉRom lu podría ameyorar o facer más granible, sobre manera por cuanto que yá inxer una dimensión panrománica per aciu de les sos remisiones al *Romanisches Etymologisches Wörterbuch* (REW) y, en menor midida, al *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico* (DCECH) de Corominas y Pascual [Ana: podrías confirmar que hay remisiones al DCECH? Yo sólo recuerdo remisiones al DEEH. Eva] y al *Diccionario etimológico español e hispánico* (DEEH) de García de Diego.

Sicasí, la sola plusvalía del DÉRom en cuantes al DELLA ye la que'l DÉRom pue proponer en rellación a tolos diccionarios etimológicos del dominiu romance, esto ye, el so inxerimientu na metodoloxía de la gramática comparada-reconstrucción. Darréu d'ello, lo que sigue sedrá, más que verdaderes ufiertes pal DELLA, espeyar lo qu'estrema a la nueva metodoloxía de la metodoloxía clásica aplicada pola mayoría de los representantes de la etimografía romance.

Una manera mui concreta d'amosar en qué aspeutos el métodu ascendente del DÉRom s'estrema del métodu descendente aplicáu clásicamente n'etimoloxía románica consiste en proponer la reescritura d'artículos de los diccionarios etimológicos esistentes

acordies colos principios de la gramática comparada. Ye lo que fició una de nosotras xunto con tres otros miembros del DÉRom, hai dos años, con ocasión del segundu conceyu mundial de llingüística francesa (Buchi, Chauveau, Gouvert & Greub 2010). Nesta publicación propunxiron una nueva versión del apartáu etimolóxicu de los artículos *charme* ‘carpe’, *faire* ‘facer’ y *foin* ‘fenu’ del *Trésor de la langue française* (TLF), que nun ye un diccionariu etimolóxicu, sinón un diccionariu xeneral, pero ye un diccionariu que podemos considerar como'l mejor diccionariu etimolóxicu francés monollingüe disponible, gracias a los apartaos etimolóxicos que contién cada artículu.

Vamos a intentar facer el mesmu exerciciu pal artículu *lleche* del DELIA, que reproducimos a continuación:

lleche, el/la

<*l.leche* [Ay]. *llechi* [y Lln. Ca. Pr]. *lleiche* [y Md. Ondes, Soutu los Infantes (Oc). Sl]. *l.leiche* [Tb. Banduxu, Vallouta (Oc)]. *lleichi* [Pr. Mar]. *lleite* [Mar. /Eo/]. *l.leite* [Sm. y Md. Bab. Pzu. PSil. As. Cn (MG). An. Cv. Soto, Sm, Cn, Alm (Oc). Vd]. *l.leitsi* [Qu. Tb. Sograndiu (Oc)]. +*l.liche* [Ay. Li. Ri]. +*lliche* [y JH]. +*llichi* [y Cp. Sb]. {Con cheísmu, *cheite* [Vd. Tox]. Con yeísmu, *yeche* [Cl. San Pelayu (Oc)], *yeichi* [y Gr]}. //*leite* [Mánt]. ///*leche* [SCiprián]. ////*el* [Tb. Sm. Md. PSil. Gr. Sl. Vd. Oc. Tox. Eo]. ////*la* [Cb. Cg. Ac. Llg. Sb. Tox. Mar. JH. R].>
Cast. *leche* [Or (S). Lln. Os. Rs. Pa. Cb. Cg. Cp. GP. Ac. Llg. Sb. Ca. Ay. Li. Ri. Sd. Qu. Tb. Sm. Cv. San Pelayu, Ondes, Soutu los Infantes, Sograndiu, Banduxu, Vallouta (Oc). Md. Bab. Pzu. PSil. As. Cn (MG). An. Sd. Gr. Pr. Sl. Vd. Tox. Mar. JH. R].

lac butirum et caseus debent uenire in usum monialium 1210(or.) [MSAH-V/65]
lactis butiri et casei a gregibus et ab armento euenerit 1210(or.) [MSAH-V/65]
quanta lech e manteca e queso uinier de oueias et de uacas 1253(or.) [MSAH-V/272]
la leche e la manteca y el queso 1253(or.) [MSAH-V/272]
de erua de leche de gananças de mortuorum 1286(or.) [MSAH-V/455]
vos ende venieren a la mano de ofreenda e leche de puerto 1403(or.) [VC-II/156]
-Sorbiólo mejor que *llichi* [Los Trataos 14].

D'una variante masculina LACTE iguada del neutru llat. *lac*, *lactis* ‘leche’ (EM), con continuadores panrománicos (REW) ya panhispánicos (DEEH). Los términos asturianos combínense, xeneralmente, con art. *el* nel occidente y con *la* nel centro-oriente anque nesti casu cola concordancia en *-o* nel referente pronominal pues trátase d'un nome non-cuntable.

Enantes d'ello, hai que facer un análisis metalexicográfico mínimo del DELIA —lo que ye un llabor enforma orixinal, al ser un diccionariu entá non publicáu—. Un artículu típicu del DELIA contién cuatro apartaos: el lema (nesti casu *lleche, el/la*), los materiales dialeutológicos (equí dende *l.leche* hasta *JH.R*), los testimonios históricos (nel casu presente hai siete testimonios, dataos ente 1210 y 1835) y el comentariu

etimolóxicu (que cuerre equí dende *D'una variante masculina* hasta *d'un nome non-countable*). Indicamos ente paréntesis que redactando'l capítulu “Etymological dictionaries” del *Oxford Handbook of Lexicography* (Buchi en prensa b), una de nosotras tuvió la ocasión de consultar un gran número de diccionarios etimológicos monollingües, inclusive de dominios non románicos y non indo-europeos, y podemos decir con almiración que'l modelu estructural del DELIA ye'l más completu de tolos encontrados.

La nueva metodoloxía aplicada pol DÉRom nun aporta nada nin pal lema (asturianu), nin pa los materiales dialeutológicos, nin pa la documentación histórica: cinca namái al comentariu etimolóxicu. Por esti motivu, la nuestra propuesta de reescritura sólo tien en cuenta esti últimu apartáu (desde *D'una variante* hasta *d'un nome non-countable*).

Si'l DELIA quixera adoptar el nuevu paradigma n'etimoloxía romance propuestu pol DÉRom —de nenguna manera queremos dicir que debería de facelo y de toes formes sedría'l primer diccionariu monllingüe n'aplicalo—, el comentariu etimolóxicu del artículo *lleche* podría presentase como esa reescritura del textu del DELIA, que adopta los principios metodológicos del DÉRom :

“Siguidor de protorrom. */lakt-e/ s.n. ‘líquidu blanco que dan les mames de les femes de los mamíferos p'alimentar a les sos críes, lleche’ (*cf. llat. lac, lactis* s.n. ‘*id.*’, EM), calteníu (1) como sustantivu neutru en rumanu, (2) pente medies d'un sustantivu masculín, de formación protorromance más seronda, nuna llarga fastera central y occidental (sacante gascón, catalán y castellán) del dominiu romance, incluyíu l'asturianu occidental, el gallegu y el portugués, y (3) pente medies d'un sustantivu femenín, de formación protorromance entá más recién, en venecianu, en languedocianu, en gascón, en catalán, en castellán y n'asturianu centro-oriental (onde se rexistra cola concordancia en *-o* nel referente pronominal pues trátase d'un nome non-countable)⁶. Cf. REW₃ s.v. *lac/*lacte* y Delorme 2011/2012 in DÉRom s.v. */lakt-e/.”

Vamos ver en qué aspeutos s'estremen eses dos versiones del comentariu etimolóxicu.

3.1. El glotónimu del étimu

⁶ Precisamos que esta indicación entre paréntesis, puesto que no se aplica en particular al lexema *lleche* sino a una clase de lexemas a la cual pertenece, no la integraríamos en el comentario etimológico, sino la indicaríamos a través de una indicación del tipo “s.m./f. non-countable” en el lema, con explicación general del fenómeno en la introducción del diccionario.

Nun fadrá falta esplicar n'Asturias, onde hai una fuerte conciencia metallingüística alredor de términos téunicos como *asturianu*, *lleonés* y *asturiano-lleonés*, la importancia teórica y conceptual de los glotónimos. Nel casu presente, el glotónimu *protorrom.* (pa *protorromance*) de la reescritura derromiana opónse al glotónimu *llatín* (*llat.* nel DELIA) emplegáu nel paradigma descendente. Emplegar el términu *protorromance* nun implica pa nada que consideremos l'antepasáu común de los idiomes románicos distintu del llatín: namái queremos indicar que se trata de la parte del sistema Ilingüístico llatinu que se pue algamar pente medies del métodu comparativu. Poro, el protorromance ye una protollingua nel sentiu (2) de la definición de Campbell (2004: 125):

“*Proto-language:* (1) the once spoken ancestral language from which daughter languages descend; (2) the language reconstructed by the comparative method which represents the ancestral language from which the compared languages descend. (To the extent that the reconstruction by the comparative method is accurate and complete, (1) and (2) should coincide.)”

Emplegar esti términu implica tamién el nuesu enfotu por averar la etimoloxía romance a la etimoloxía d'otres families Ilingüísticas —y d'andechar nuna etimoloxía xeneral (ver Buchi en prensa b: 14): el protorromance ye l'equivalente romance del protoeslavu, del protoxermánicu, del protocélticu, etc.

3.2. *El significante del étimu*

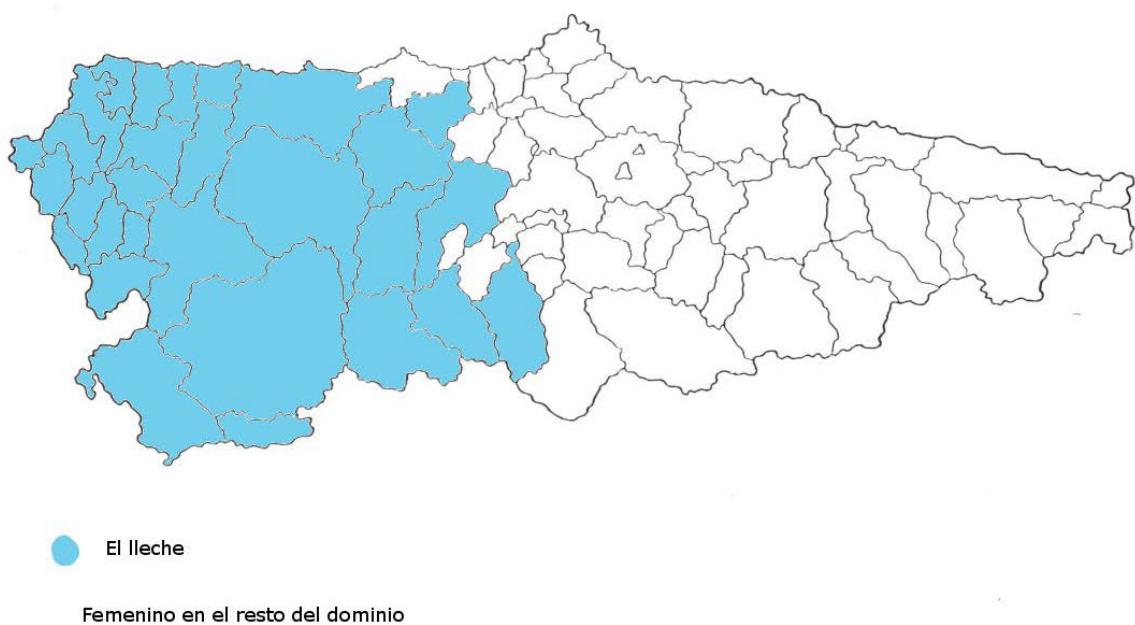
Como'l DCECH (que rexistra tamién LACTE), pero al contrariu de los demás diccionarios etimológicos romances —por exemplu, el REW conseña “*lac/*lacte*” y el TLF “*lactem*” (con <m> final que nun ye pertinente)—, el DELIA presenta un étimu con un significante semeyu al étimu del DÉRom: namái la notación, convencional nel casu del DELIA y en trescripción fonolóxica nel casu del DÉRom, ye distinta. Poro, no que se refier al significante del étimu, el DELIA prautica'l paradigma de la gramática comparada-reconstrucción *ante litterem* (en el dominiu romance), y el DÉRom nun pue deprende-y nada.

3.3. *La microsintaxis del étimu*

Denomamos *microsintaxis* al comportamientu sintáuticu de los lexemes, que se modeliza en diccionarios per aciu d'indicadores como *verbu transitivu* o *sustantivu*

masculín. Quiciabes sí, pal casu de *lleche*, la parte del comentariu etimolóxicu onde la dixebara ente'l métodu descendente clásicu y el métodu reconstructivu ye más llamadera.

Nel artículu orixinal del DELIA, l'étimu ye un sustantivu masculín, porque se diz: “D'una variante masculina LACTE iguada del neutru llat. *lac, lactis* 'lleche’’. El lexema asturianu, pela parte de so, ye masculín delles vegaes y femenín delles otres, como lo esplica'l DELIA: “Los términos asturianos combínense, xeneralmente, con art. *el* nel occidente y con *la* nel centro-oriental anque nesti casu cola concordancia en *-o* nel referente pronominal pues trátase d'un nome non-cuntable” (ver mapa 3). L'análisis del DELIA pue pescanciase nel sen de que, al ser masculín l'étimu, el femenín asturianu representaría una anovación microsintáctica idiorromance.

Mapa 3 : repartición por géneros de ast. *lleche*

Pero'l trabayu reconstructivu fechu por Jérémie Delorme, investigador post-doctoral na Universidá de Liexa y autor del artículu */lakt-e/ del DÉRom, que está reproducíu nel anexu (apartau 6), amuesa que namái una parte de los cognaos romances provienen d'un étimu direutu masculín. En realidá, hai tres étimos direutos: un neutrú (calteníu en rumanu), un masculín (calteníu na mayor parte los romances, del dálmatu al portugués) y un femenín (calteníu nuna fastera más llendada,inxerta na fastera del masculín, que comprende más en particular el castellán y l'asturianu centro-oriental).

Agora bien, si hai un étimu direutu de xéneru masculín, otru de xéneru neutru y un terceru de xéneru femenín, tenemos qu'entruganos cuál de los tres ye históricamente'l primeru. N'etimoloxía romance, el neutru tien que considerase siempre orixinal, porque na nuesa familia llingüística'l neutru ye recesivu: namái se caltién como verdadera categoría grammatical en rumano y en forma de restos en delles llingües romániques. Por esa razón, el DÉRom considera neutru'l protoétimu, que pertenez a la primer fase del protorromance, y analiza el masculín y el femenín como anovaciones microsintáutiques non idiorromances, sinón protorromances. La fastera del femenín inxértase dientro de la fastera del masculín, lo qu'indica, acordies con un análisis ariau clásicu, que'l femenín ye de formación entá más seronda.

Poro, esplotando los resultaos d'investigación del artículu **/lakt-e/* del DÉRom, la reescritura de la parte dedicada a la microsintaxis del étimu contién dos informaciones: primero, l'étimu protorromance común categorízase en “s.n.”, esto ye “sustantivu neutru”. Segundo, proponemos esplicar la frayadura del neutru orixinal en tres xéneros protorromances, llueu romances, nun comentariu en forma llargu:

“[Protorromance **/lakt-e/* sustantivu neutru] calteníu (1) como sustantivu neutru en rumano, (2) pente medies d'un sustantivu masculín, de formación protorromance más seronda, nuna llarga fastera central y occidental (sacante gascón, catalán y castellán) del dominiu romance, incluyíu l'asturianu occidental, el gallegu y el portugués, y (3) pente medies d'un sustantivu femenín, de formación protorromance entá más recién, en venecianu, en languedocianu, en gascón, en catalán, en castellán y n'asturianu centro-oriental [...].”

3.4. *El significáu del étimu*

Nun hai mucha dixebara ente'l significáu del étimu según ta indicáu nel comentariu etimolóxicu orixinal del DELIA (‘lleche’) y el de la reescritura (‘llíquidu blanco que dan les mames de les femes de los mamíferos p'alimentar a les sos críes, lleche’): nel primer casu, conséñase namái una glosa rápida, mentanto que nel segundu amiéstense una definición componencial y una glosa rápida, pero'l conteníu semánticu ye'l mesmu. Sicasí, esa estremación superficial traduz, na cadarma fonda, un procuru particular acordies cola definición de los étimos baxo'l nuevu paradigma: como los étimos nun son consideraos un datu ufiertáu n'*input*, si nun s'asitien claramente —y de manera reivindicativa— pel llau del *output*, la descripción de los étimos, esto ye, el so significante, la so microsintaxis y el so significáu, disponen de manera casi automática d'una vixilancia aumentada. Anque nesti casu la ufierta del nuevu paradigma ye percutia, aldovínase la so importancia en casos onde la glosa rápida ye polisémica.

Y, pesllando yá esta estaya de “Posibles aportaciones del DÉRom a la etimoloxía asturiana”, prestábanos dicir que, anque se puen ufrir aportaciones, estes nun son tan importantes como les que la etimoloxía asturiana, y más en particular el DELIA, puen ufiertar al DÉRom.

4. Conclusión: pa un arriquecimientu mutuu

Pa finar:

(1) Facemos de nueso les pallabres coles que García Arias ponía puntu en 2012 a la so contribución al homenaxe a la profesora Beatrice Schmid, esto ye, faciendo «un brinde pa dir a la gueta de más y meyores investigaciones so los nuesos dominios llingüísticos» (García Arias 2012: 228) y, en particular, sol dominiu llingüísticu ástur [Ana: pero no se refiere de todos casos sólo al dominio ástur en esta cita? Eva].

(2) Prúyenos, y con esi enfotu trabayamos —y convidámosvos a que vós lo faigais tamién— que'l diálogu ente etimoloxía y etimografía asturianes y etimoloxía y etimografía panromances seja constante y granible; y lo mesmo ente etimoloxía y etimografía fecha al abellugu del paradigma descendente clásicu y etimoloxía y etimografía fecha al abellugu del paradigma ascendiente del DÉRom.

Y (3) El proyeutu DÉRom fai un brinde a los estudiantes interesaos de los másteres, de les vieyes llicenciatures de filoloxía o del Títulu Propiu de Filoloxía Asturiana pa que se venceyen al nuesu proyeutu redactando un artículu del mesmu como trabayu fin de máster, como tesina o como trabayu d'investigación ensin más. Ello supondría, pa los estudiantes, el so inxerimientu nun proyeutu internacional (l'equipu del DÉRom ayudaríalos nel so trabayu); y pa nós, la posibilidá de cuntar con nuevos artículos redactaos.

5. Bibliografía⁷

Alletsgruber, Julia (en prensa): “À la recherche d'une étymologie panromane: lexique héréditaire roman et influence du superstrat germanique dans le DÉRom (*Dictionnaire Étymologique Roman*): le cas de */βad-u/ ~ */uad-u/ ‘gué’”. In : Chabrolle-Cerretini, Anne-Marie (ed.): *Actes du colloque "Romania: réalité(s) et concepts"*, Nancy, 6-7 octobre 2011. Limoges: Lambert et Lucas.

⁷ V. tamién la bibliografía actualizada del proyeutu DÉRom na páxina web <http://www.atilf.fr/DERom>, pestaña “Publications”.

Alonso, Martín (1986): *Diccionario medieval español. Desde las Glosas Emilianenses y Silenses (s. X) hasta el siglo XV* (2 vol.). Salamanca: Universidad Pontificia de Salamanca.

Andronache, Marta (2010): “Le Dictionnaire Étymologique Roman (DÉRom): une nouvelle approche de l’étymologie romane”. *Dacoromania* 15: 129-144.

Andronache, Marta (en prensa a): “Le statut des langues romanes standardisées contemporaines dans le DÉRom”. In: Casanova, Emili & Calvo Rigual, Cesáreo (ed.): *Actes del 26^è Congrés Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques (València 2010)*. Berlin/New York: De Gruyter.

Andronache, Marta (en prensa b) : “La Romania du Sud-Est dans le DÉRom”. In: Chabrolle-Cerretini, Anne-Marie (ed.): *Actes du colloque "Romania : réalité(s) et concepts", Nancy, 6-7 octobre 2011*. Limoges: Lambert et Lucas.

Anttila, Raimo (1989² [1972¹]): *Historical and Comparative Linguistics*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.

Bastardas i Rufat, Maria Reina (2011): “École d’été franco-allemande en étymologie romane (Nancy, 26-30 de juliol de 2010)”. *Estudis Romànics* 33: 549-550.

Bastardas i Rufat, Maria Reina (en prensa): “El català i la lexicografia etimològica panromànica”. In: Casanova, Emili & Calvo Rigual, Cesáreo (ed.): *Actes del 26^è Congrés Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques (València 2010)*. Berlin/New York: De Gruyter.

Bastardas i Rufat, Maria Reina & Buchi, Éva (2012): “Aportacions del DÉRom a l’etimologia catalana”. In: Bürki, Yvette, Cimeli, Manuela & Sánchez, Rosa (ed.): *Lengua, Llengua, Llingua, Lingua, Langue. Encuentros filológicos (ibero)románicos. Estudios en homenaje a la profesora Beatrice Schmid*. Munich: Peniope: 19-32.

Bastardas i Rufat, Maria Reina, Buchi, Éva & Cano González, Ana María (en prensa): “La etimología (pan-)románica hoy: noticias del *Dictionnaire Étymologique Roman* (DÉRom)”. *Revista de Filología Románica*.

Benarroch, Myriam (en prensa a): “L’apport du DÉRom à l’étymologie portugaise”. In: Casanova, Emili & Calvo Rigual, Cesáreo (ed.): *Actes del 26^è Congrés Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques (València 2010)*. Berlin/New York: De Gruyter.

Benarroch, Myriam (en prensa b): “L’étymologie du lexique héréditaire: en quoi l’étymologie panromane est-elle plus puissante que l’étymologie idioromane? L’exemple du DÉRom (*Dictionnaire Étymologique Roman*)”. In: Chabrolle-Cerretini, Anne-Marie (ed.): *Actes du colloque "Romania: réalité(s) et concepts"*, Nancy, 6-7 octobre 2011. Limoges: Lambert et Lucas.

Benarroch, Myriam (en prensa c): “Latin oral et latin écrit en étymologie romane: l’exemple du DÉRom (*Dictionnaire Étymologique Roman*)”. In: Araújo Carreira, Maria Helena (ed.): *Actes du colloque «Les rapports entre l’écrit et l’oral dans les langues romanes» (Université Paris 8 Vincennes-Saint-Denis, 9/10 décembre 2011)*.

Buchi, Éva (2010a): “Pourquoi la linguistique romane n’est pas soluble en linguistiques idioromanes. Le témoignage du *Dictionnaire Étymologique Roman* (DÉRom)”. In: Alén Garabato, Carmen *et al.* (ed.): *Quelle linguistique romane au XXIe siècle?* París: L’Harmattan: 43-60.

Buchi, Éva (2010b): “Where Caesar’s Latin does not belong: a comparative grammar based approach to Romance etymology”. In: Brewer, Charlotte (ed.): *Selected Proceedings of the Fifth International Conference on Historical Lexicography and Lexicology held at St Anne’s College, Oxford, 16-18 June 2010*. Oxford: Oxford University Research Archive: <http://ora.ox.ac.uk/objects/uuid%3A237856e6-a327-448b-898c-cb1860766e59>.

Buchi, Éva (2012): “Des bienfaits de l’application de la méthode comparative à la matière romane: l’exemple de la reconstruction sémantique”. In: Vykpěl, Bohumil & Boček, Vít (ed.): *Methods of Etymological Practice*. Praga: Nakladatelství Lidové noviny: 105-117.

Buchi, Éva (en prensa a): “Cent ans après Meyer-Lübke: le *Dictionnaire Étymologique Roman* (DÉRom) en tant que tentative d’arrimage de l’étymologie romane à la linguistique générale”. In: Casanova, Emili & Calvo Rigual, Cesáreo (ed.): *Actes del 26^è Congrés Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques (València 2010)*. Berlin/New York: De Gruyter.

Buchi, Éva (en prensa b): “Etymological dictionaries”. In: Durkin, Philip (ed.): *The Oxford Handbook of Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.

Buchi, Éva, Chauveau, Jean-Paul, Gouvert, Xavier & Greub, Yan (2010): “Quand la linguistique française ne saurait que se faire romane: du neuf dans le traitement

étymologique du lexique héréditaire”. In: Neveu, Franck *et al.* (ed.): *Congrès Mondial de Linguistique Française - CMLF 2010*. París: Institut de Linguistique Française: <http://dx.doi.org/10.1051/cmlf/2010025>: 111-123.

Buchi, Éva, González Martín, Carmen, Mertens, Bianca & Schlienger, Claire (en procesu d’evaluación): “L’étymologie de FAIM et de FAMINE revue dans le cadre du DÉRom”. *Le français moderne*.

Buchi, Éva & Reinhardt, Jan (2012): “De la fécondation croisée entre le LEI et le DÉRom”. In: Lubello, Sergio & Schweickard, Wolfgang (ed.): *Le nuove frontiere del LEI. Miscellanea di studi in onore di Max Pfister in occasione del suo 80º compleanno*. Wiesbaden: Reichert: 201-204.

Buchi, Éva & Schweickard, Wolfgang (2008): “Le *Dictionnaire Étymologique Roman* (DÉRom): en guise de faire-part de naissance”. *Lexicographica. International Annual for Lexicography* 24: 351-357.

Buchi, Éva & Schweickard, Wolfgang (2009): “Romanistique et étymologie du fonds lexical héréditaire: du REW au DÉRom (*Dictionnaire Étymologique Roman*)”. In: Alén Garabato, Carmen *et al.* (ed.): *La Romanistique dans tous ses états*. París: L’Harmattan: 97-110.

Buchi, Éva & Schweickard, Wolfgang (2010): “À la recherche du protoroman: objectifs et méthodes du futur *Dictionnaire Étymologique Roman* (DÉRom)”. In: Iliescu, Maria, Siller-Runggaldier, Heidi & Danler, Paul (ed.): *Actes du XXVe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes (Innsbruck 2007)*. Berlin/New York: De Gruyter: 6: 61-68.

Buchi, Éva & Schweickard, Wolfgang (2011a): “Sept malentendus dans la perception du DÉRom par Alberto Várvaro”. *Revue de linguistique romane* 75: 305-312.

Buchi, Éva & Schweickard, Wolfgang (2011b): “Ce qui oppose vraiment deux conceptions de l’étymologie romane. Réponse à Alberto Várvaro et contribution à un débat méthodologique en cours”. *Revue de linguistique romane* 75: 628-635.

Buchi, Éva & Schweickard, Wolfgang (2011c): “*Dictionnaire Étymologique Roman* (DÉRom): Internationale Sommerschule in Nancy”. *Lexicographica. International Annual for lexicography* 27: 329.

Buchi, Éva & Schweickard, Wolfgang (en prensa): “Per un’etimologia romanza saldamente ancorata alla linguistica variazionale: riflessioni fondate sull’esperienza del DÉRom (*Dictionnaire Étymologique Roman*)”. In: Boutier, Marie-Guy, Hadermann, Pascale & Van Acker, Marieke (ed.): *Variation et changement en langue et en discours*. Helsinki: Société Néophilologique.

Buchi, Éva & Spiridonov, Dmitri V. (2012): “Новый лексикографический проект в романской этимологии: *Dictionnaire Étymologique Roman* (DÉRom)”. In: *Этнолингвистика. Ономастика. Этимология. Материалы Международной научной конференции, Екатеринбург, 8-10 сентября 2012 г.* Екатеринбург: Издательство Уральского университета: 1: 160-162.

Campbell, Lyle (2004² [1998¹]): *Historical Linguistics. An Introduction*. Cambridge: MIT Press.

Celac, Victor & Buchi, Éva (2011): “Étymologie-origine et étymologie-histoire dans le DÉRom (*Dictionnaire Étymologique Roman*). Coup de projecteur sur quelques trouvailles du domaine roumain”. In: Overbeck, Anja, Schweickard, Wolfgang & Völker, Harald (ed.): *Lexikon, Varietät, Philologie. Romanistische Studien Günter Holtus zum 65. Geburtstag*. Berlin/Boston: De Gruyter: 363-370.

Chambon, Jean-Pierre (2007): “Remarques sur la grammaire comparée-reconstruction en linguistique romane (situation, perspectives)”. *Mémoires de la Société de linguistique de Paris* 15: 57-72.

Chambon, Jean-Pierre (2010): “Pratique étymologique en domaine (gallo-)romain et grammaire comparée-reconstruction. À propos du traitement des mots héréditaires dans le TLF et le FEW”. In: Choi-Jonin, Injoo, Duval, Marc & Soutet, Olivier (ed.): *Typologie et comparatisme. Hommages offerts à Alain Lemaréchal*. Leuven/París/Walpole: Peeters: 61-75.

Chambon, Jean-Pierre (2011): “Note sur la diachronie du vocalisme accentué en istriote/istroroman et sur la place de ce groupe de parlers au sein de la branche romane”. *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris* 106/1: 293-303.

Chambon, Jean-Pierre (en prensa a): “Étymologie lexicale, étymologie onomastique: quoi de neuf?” In: Casanova, Emili & Calvo Rigual, Cesáreo (ed.): *Actes del 26é Congrés Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques (València 2010)*. Berlin/New York: De Gruyter.

Chambon, Jean-Pierre (en prensa b): “Intervention à la table ronde ‘100 anys d'etimologia romànica: el REW de Meyer-Lübke: 1911-2010’”. In: Casanova, Emili & Calvo Rigual, Cesáreo (ed.): *Actes del 26e Congrés Internacional de Lingüística i Filología Romàniques (València 2010)*. Berlin/New York: De Gruyter.

Chambon, Jean-Pierre (en prensa c): “Réflexions sur la reconstruction comparative en étymologie romane: entre Meillet et Herman”. In: Gleßgen, Martin-D. & Schweickard, Wolfgang (ed.): *Étymologie romane. Objets, méthodes et perspectives*. Estrasburgo: Société de linguistique romane.

DALLA = Academia de la Llingua Asturiana (2000): *Diccionariu de la llingua asturiana*. Uviéu: Academia de la Llingua Asturiana: <http://www.academiadelallingua.com/diccionariu>.

DCEC = Corominas, Joan (1954–1957): *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana*. Berna: Francke.

DCECH = Corominas, Joan & Pascual, José Antonio (1980–1991): *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico* (6 vol.). Madrid: Gredos.

DEEH = García de Diego, Vicente (1989³ [1954¹]): *Diccionario etimológico español e hispánico*. Madrid: Espasa-Calpe.

DELLA = García Arias, Xosé Lluis (en preparación): *Diccionariu etimolóxicu de la Llingua Asturiana*.

Delorme, Jérémie (2011): “Généalogie d'un article étymologique: le cas de l'étymon protoroman */βi'n-aki-a/ dans le *Dictionnaire Étymologique Roman* (DÉRom)”. *Bulletin de la Société de linguistique de Paris* 106/1: 305-341.

DÉRom = Buchi, Éva & Schweickard, Wolfgang (dir.) (2008–): *Dictionnaire Étymologique Roman (DÉRom)*. Nancy: ATILF: <http://www.atilf.fr/DERom>.

DGLA = García Arias, Xosé Lluis (2002–2004): *Diccionario general de la lengua asturiana*. Uviéu : Editorial Prensa Asturiana (tamién <http://mas.lne.es/diccionario>).

Fischer, Iancu (1969): “III. Lexicul. 1. Fondul panromanic”. In: Rosetti (Alexandru) et al.: *Istoria limbii române*. Bucarest: Editura Academiei Republicii Socialiste România: 2: 110-116.

Florescu, Cristina (2009): “Limba română în *Dictionnaire Étymologique Roman DÉRom* (< *Romanisches Etymologisches Wörterbuch REW*)”. In: Botoşineanu, Luminiţa et al. (ed.): *Distorsionări în comunicarea lingvistică, literară și etnofolclorică românească și contextul european*. Iaşi: ALFA/Asociaţia Culturală "A. Philippide": 153-159.

Florescu, Cristina (2012) : “The Academic Dictionary of the Romanian Language ('Dicţionarul academic al Limbii Române' – DLR). Lexicological Relevance and Romanic Context”. *Philologica Jassyensis* 8: 19-26.

Florescu, Cristina (en prensa) : “Dicţionarul academic al Limbii Române (DLR). Relevanţă lexicologică şi context romanic”. In: Botoşineanu, Luminiţa et al. (ed.): *Cultura și identitate românească. Tendințe actuale și reflectarea lor în diaspora*. Iaşi: Editura Alfa.

Fox, Anthony (1995): *Linguistic Reconstruction. An Introduction to Theory and Method*. Oxford: Oxford University Press.

García Arias, Xosé Lluis (2000–2009): *Propuestas etimológicas* (4 vol.). Uviéu: Academia de la Llingua Asturiana/Llibrería Llingüística.

García Arias, Xosé Lluis (2012): “El *Diccionariu Etimolóxicu de la Llingua Asturiana* y el so interés comparativu”. In: Bürki, Yvette, Cimeli, Manuela & Sánchez, Rosa (ed.): *Lengua, Llengua, Llingua, Lingua, Langue. Encuentros filológicos (ibero)románicos. Estudios en homenaje a la profesora Beatrice Schmid*. Munich: Peníope: 215-230.

Heidemeier, Ulrike (2011) : “Vom REW zum DÉRom: Theorie und Praxis der gesamtromanischen etymologischen Wörterbucharbeit”. *Romanistik in Geschichte und Gegenwart* 17: 167-194.

Hock, Hans Henrich (1986): *Principles of Historical Linguistics*. Berlin/New York/Amsterdam: De Gruyter.

Kasten, Lloyd A. & Cody, Florian J. (2001² [1946¹]): *Tentative Dictionary of Medieval Spanish*. New York: The Hispanic Seminary of Medieval Studies.

Kramer, Johannes (2011): “Latein, Proto-Romanisch und das DÉRom”. *Romanistik in Geschichte und Gegenwart* 17: 195-206.

REW = Meyer-Lübke, Wilhelm (1930–1935³ [1911–1920¹]): *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: Winter.

Schweickard, Wolfgang (2010): “Die Arbeitsgrundlagen der romanischen etymologischen Forschung: vom REW zum DÉRom”. *Romanistik in Geschichte und Gegenwart* 16: 3-13.

Schweickard, Wolfgang (2012): “Le *Dictionnaire Étymologique Roman* (DÉRom) entre tradition et innovation”. In: Trotter, David (ed.): *Present and future research in Anglo-Norman: Proceedings of the Aberystwyth Colloquium, 21-22 July 2011*. Aberystwyth: The Anglo-Norman Online Hub: 173-178.

Staaff, Erik (1992 [1907]): *Étude sur l'ancien dialecte léonais des chartes du XIIIe siècle*. Uviéu: Academia de la Llingua Asturiana.

TLF = Imbs, Paul & Quemada, Bernard (dir.) (1971–1994): *Trésor de la langue française. Dictionnaire de la langue du XIXe et du XXe siècle (1789–1960)* (16 vol.). París: Éditions du CNRS/Gallimard.

Vàrvaro, Alberto (2011a): “Il DÉRom: un nuovo REW?”. *Revue de linguistique romane* 75: 297-304.

Vàrvaro, Alberto (2011b): “La ‘rupture épistémologique’ del DÉRom. Ancora sul metodo dell’etimologia romanza”. *Revue de linguistique romane* 75: 623-627.

6. Anexu: artículu *'/lakt-e/ del DÉRom

***'/lakt-e/ s.n. « liquide blanchâtre (opaque, légèrement sucré) sécrété par les glandes mammaires »**

I. Substantif neutre originel

***'/lakt-e/ > dacoroum.** *lapte* s.n. « liquide blanchâtre (opaque, légèrement sucré) sécrété par les glandes mammaires, lait » (dp. 1491/1516 [date du ms.], Psalt. Hur.₂ 190 ; Tiktin₃ ; EWRS ; Candrea-Densusianu n° 943 ; DLR ; Cioranescu n° 4707 ; MDA ; ALR SN 303, 309, 312)¹, **istroroum.** *lapte* (MaiorescuIstria 130 ; PușcariuIstroromâne 3, 118, 190 ; SârbuIstroromân 222 ; KovačecRječnik 102 [Jug] ; ALR SN 303, 312 ; ALIstro n° 1484)², **méglénoroum.** *lápti* (Candrea,GrS 3, 407 ; CapidanDicționar ; WildSprachatlas 330 ; ALR SN 303, 309, 312)³, **aroum.** *láppte* (dp. 1770 [λάπτε], KavalliotisProtopeiria n° 0850 ; Pascu 1, 105 ; DDA₂ ; BaraAroumain ; ALR SN 309).

II. Changement de genre : substantif masculin

*/'lakt-e/ > **dalm.** *lyat* s.m. « lait » (BartoliDalmatico 43, 318, 456 § 498 ; ElmendorfVeglia ; MihăescuRomanité 98), **istriot.** *lato* (PellizzerRovigno ; AIS 1199 ; ILA n° 1484), **it.** *latte* (dp. 1282, TLIOCorpus ; DELI₂ ; AIS 1199), **sard.** *látte* (DES ; CasuVocabolario ; AIS 1199), **frioul.** *lat* (PironaN₂ ; AIS 1199), **lad.** *lât* (dp. 1763, Kramer/Thybussek in EWD ; AIS 1199 ; ALD-I 396), **romanch.** *lat/latg* (dp. 1560, GartnerBifrun 490 [*lat*] ; Giger in DRG 10, 538-562 ; HWBRÄtoromanisch ; AIS 1199), **fr.** *lait* (dp. 1ère m. 12e s., Gdf ; GdfC ; FEW 5, 110a ; TL ; TLF ; DEAF ; AND₁ ; ALF 746), **frpr. occid.** [la] (dp. ca 1220/1230 [*lait*], StimmÜbersetzungen 49 ; FEW 5, 110a ; ALF 746), **occit.** *lait/lach* (dp. 1ère m. 13e s., Raynouard ; Levy ; AppelChrestomathie 186 ; FEW 5, 110a-110b ; Pansier 3 ; ALF 746), **ast. occid.** *lleche* (DGLA ; DELIAMs), **gal./port.** *leite* (dp. 1257 [*lecte*], DDGM ; DRAG1 ; DELP₃ ; Houaiss₂ ; CunhaVocabulário₂).

III. Changement de genre : substantif féminin

*/'lakt-e/ > **vén.** *late* s.f. « lait » (dp. 1390/1404, IneichenSerapiom 2, 141-142 ; RohlfsHistGramm 2, § 385 ; AIS 1199 p 334, 345, 354, 367, 368, 378, 393)⁴, **lang.** **occid.** *lait* (dp. 1318, GuilhBarraG 74 ; Raynouard ; Levy ; FEW 5, 110b ; ALF 746 p 750, 752, 773, 783-786, 792, 793 [Ariège, Aude, Haute-Garonne])⁵, **gasc.** *leit* (dp. ca 1330 [ms. ca 1410], LespyR ; FEW 5, 110b ; CorominesAran 533 ; ALF 746 ; ALG 979), **cat.** *llet* (dp. ca 1270, MollSuplement n° 1930 ; DCVB ; DECat 5, 172-173), **esp.** *leche* (dp. 1129, DCECH 3, 615-616 ; Kasten/Nitti), **ast. orient.** *lleche* (dp. 1253 [*leche*], DELIAMs ; DGLA).

Commentaire. – Tous les parlers romans sans exception présentent des cognats conduisant à reconstruire, soit directement, soit à travers des types grammaticalement évolués, protorom. */'lakt-e/ s.n. « liquide blanchâtre (opaque, légèrement sucré) sécrété par les glandes mammaires, lait »⁶.

Les issues romanes de protorom. */lakt-e/ ont été subdivisées ci-dessus selon les trois genres dont elles relèvent : neutre originel, conservé par tous les rameaux de la branche roumaine (ci-dessus I.) ; masculin innové dans la majeure partie de la Romania (ci-dessus II.) ; féminin encore plus récent et plus restreint (ci-dessus III.), selon un processus de succession analysé dans Dardel,ACILR 14/2, 76-82^{7,8}. Le masculin occupe notamment une vaste aire compacte de la Romania centrale : domaines dalmate,

istriote, italien, sarde, frioulan, ladin, romanche, français, francoprovençal et occitan, prolongés toutefois à l'extrême ouest de la Romania, au-delà d'une solution de continuité correspondant à l'aire du féminin, par les domaines asturien occidental, galicien et portugais. Le féminin est localisé d'une part dans le domaine vénitien, d'autre part dans une aire à cheval entre la *Gallia* et l'*Iberia*.

Les trois genres de protorom. */lakt-e/ trouvent leur corrélation dans les données du latin écrit. Le corrélat du type I., *lac*, -tis s.n. « id. », est usuel durant toute l'Antiquité (dp. Ennius [* 239 – † 169], OLD), celui du type II., masculin, est connu depuis Pétrone (* ca 12 – † ca 66, OLD)⁹, tandis que celui du type III., féminin, n'est attesté qu'à partir de Caelus Aurelianus et de l'Oribase latin (5e/6e s., TLL 7, 816).

Bibliographie. – MeyerLübkeGLR 1, § 223, 231, 418, 459 ; 2, § 9, 377 ; 3, § 31 ; REW₃ s.v. *lac*/**lacte* ; von Wartburg 1948 in FEW 5, 110a-115a, LAC ; Ernout/Meillet₄ s.v. *lac*, *lactis* ; LausbergSprachwissenschaft 1, § 207 ; 2, § 308, 430-435 ; HallPhonology 121 ; SalaVocabularul 194 ; StefenelliSchicksal 27 ; MihăescuRomanité 242-243.

Signatures. – Rédaction : Jérémie DELORME. – Révision : *Reconstruction, synthèse romane et révision générale* : Jean-Pierre CHAMBON. *Romania du Sud-Est* : Cristina FLORESCU ; Maria ILIESCU. *Italoromania* : Giorgio CADORINI ; Rosario COLUCCIA ; Carli TOMASCHETT. *Galloromania* : Jean-Paul CHAUVEAU. *Ibéroromania* : Maria Reina BASTARDAS I RUFAT ; Myriam BENARROCH ; Ana BOULLÓN ; Ana María CANO GONZÁLEZ. *Révision finale* : Éva BUCHI. – Contributions ponctuelles : Marta ANDRONACHE ; Pascale BAUDINOT ; Ana María CANO GONZÁLEZ ; Victor CELAC ; Robert DE DARDEL ; Xosé Lluis GARCÍA ARIAS ; Yan GREUB ; Günter HOLTUS ; Fernando SÁNCHEZ MIRET ; Simone TRABER.

Date de mise en ligne de cet article. – Première version : 01/02/2011. Version actuelle : 03/09/2012.

1. L'appartenance de *dacoroum*. *lapte* à la catégorie des neutres n'est pas décelée par LausbergSprachwissenschaft 2, § 653, qui le traite comme un masculin. Cette erreur, également commise dans le cas d'autres idiomes de la branche roumaine (*cf.* n. 2 et 3 ci-dessous), mais corrigée par Tiktin₃, Candrea-Densusianu n° 943, DLR et MDA, est imputable à la principale valeur de quantification attachée aux continuateurs de

protorom. */'lakt-e/, massique, qui tend à raréfier l'observation de formes de pluriel. Du reste, les rares formes de pluriel mentionnées dans la documentation représentent surtout des sens dérivés attachés à des unités fonctionnant comme *plurale tantum* (*läpturi* s.f.pl. « laitages ») ou variables en nombre, mais strictement masculines (*lapte* m.sg. [*läpti* m.pl.] « traite » ; *lapte* m.sg. [*lapți* m.pl.] « suc laiteux sécrété par une plante »).

2. Bien que SârbuIstroromân 222 donne istrorum. *lapte* pour masculin, la forme de pluriel *läpturi*, mentionnée dans MaiorescuIstria 130, répond clairement au féminin et justifie de situer ce substantif dans la catégorie des neutres. Pour ce qui est de la forme masculine relevée à Žejane par KovačecRječnik 102, comme l'auteur la donne après la forme neutre de Jug, on peut comprendre qu'il la considère comme secondaire.

3. CapidanDicționar donne méglénoroum. *läpti* pour masculin, bien qu'il cite *loptur* et *laptur* comme formes du pluriel et que ces formes, qui répondent au féminin, justifient de ranger ce substantif parmi les neutres, ce à l'encontre de DardelGenre 91, qui rattache les issues istroroumaine et méglénoroumaine de protorom. */'lakt-e/ à la catégorie des masculins.

4. Dans la plupart des parlers vénitiens, le genre est cependant masculin.

5. On rencontre une attestation féminine dans le domaine limousin (ALF 746 p 602), mais sa situation isolée la fait paraître douteuse.

6. Plusieurs langues celtes ont emprunté */'lakt-e/ au protoroman : le breton (*laezh* s.m. « lait »), le cornique (*lêth*) et le gallois (*laeth*) ; cf. LothBrittoniques 180 ; PedersenKeltisch 1, 228 ; Deshayes.

7. De Dardel (DardelGenre 66-91 ; Dardel,ACILR 14/2, 76-82) postule toutefois une phase ultérieure caractérisée par la restauration du masculin aux dépens d'une partie des zones précédemment conquises au féminin.

8. Le cas de */'lakt-e/ appelle la comparaison de */'sanguin-e/ (cf. FEW 9, 178b) et, plus largement, selon un rapport d'analogie structurelle souligné dans Dardel,ACILR 14/2, 76-82 et DardelGenre 15-17, avec les cas de */'mar-e/, */'fel-e/, */'mel-e/ et */'sal-e/.

9. Attestation plus ancienne, mais douteuse, chez Vitrue (TLL 7, 815).